

КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ГЕОГРАФІЇ, ТУРИЗМУ ТА ІСТОРІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ
МУЗЕЙ ІСТОРІЇ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

ІХ Історико-краєзнавчі читання

КРИВОРІЗЖЯ: ПОГЛЯД У МИНУЛЕ...

20 квітня 2023 року

Андрій Тарасов,
кандидат історичних наук, доцент;
Криворізький державний педагогічний університет

АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ ПРО ПЕРЕБУВАННЯ НА ТЕРИТОРІЇ КРИВОРІЖЖЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ-УКРАЇНЦІВ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ АРМІЇ

Однією з характеристик Криворіжжя в роки Першої світової війни стало масове використання в промисловості робочої сили військовополонених австро-угорської армії. Попри значну чисельність цієї групи населення й донині залишається недостатньо дослідженою ця тематика в краєзнавчих розвідках з історії Криворіжжя.

Причин є декілька. По-перше, це суттєвий вплив на фокус уваги суспільства подій Другої світової війни. По-друге, недостатня джерельна база цього питання, зокрема й архівна. Останнє має логічне пояснення. Більшість архівних джерел з якими працював автор, до початку 1990-х років були недоступні для дослідників.

Саме тому, є потреба поступово заповнювати й цю прогалину у дослідженні історії Криворіжжя взагалі, й оприлюдненні архівних матеріалів зокрема.

В цій публікації читач знайде листи, запити військовополонених-українців адресовані переважно до Української Центральної Ради. Саме з них можна дізнатись про існування на руднику «Суха Балка» у 1917 році «Національного Українського гуртка», про контакти військовополонених з місцевим населенням (прохання про одруження), запити тощо.

Вражає і кількість військовополонених які перебували на території Криворіжжя. Історична енциклопедія Криворіжжя подає таку статистику перебування військовополонених на території Криворіжжя: «На поч. січня 1916 працювало 10 868

місцевих робітників і 8 546 військовополонених. На багатьох копальнях руда видобувалася по-хижацькому, без ведення підготовчих робіт. Підприємства відчували нестатки в матеріалах, особливо у вибухівці, вугіллі, цементі, нафті, цеглі, дротяних канатах. Під кінець року у Кривбасі нараховувалося 15 168 військовополонених» [1, с. 501].

Прикметно, що у 1917 році запити військовополонені адресували до Центральної Ради, вбачаючи в цьому органі представника українського народу й владу на території України. Це власне і послугували засекреченню цих документів аж до початку 1990-х років. Загалом, в 1917 році виникла парадоксальна ситуація, що була зумовлена відсутністю власної держави: українці на території України перебували в полоні.

Документи розташовані в хронологічній послідовності й дозволяють простежити зміну прохань військовополонених-українців: від прохання роботи, одруження до створення добровольчих формувань у складі УНР.

В документах представлених нижче постійно фігурують печатки «Галицько-Буковинського комітету допомоги жертвам війни» (в різні періоди мав різні найменування). З утворенням у березні 1917 р. Української Центральної Ради спостерігаємо в середовищі військовополонених-українців появу сподівань на зміну свого становища. Координаційним центром для військовополонених виступав саме вище згаданий Галицько-Буковинський комітет.

О. Рубльов вказує, що на осінь 1917 р. допомоговими інституціями Центральної Ради було зареєстровано понад 10 тис. військовополонених-українців [2, 60]. Така реєстрація стала можливою завдяки роботі зі збирання інформації щодо військовополонених, зокрема й через звернення що надходили до комітету.

Лист військовополоненого Петра Мельничука про можливість роботи на користь Центральної Ради військовополоненим що мають освіту. Петро Мельничук працював на Тарапаківському руднику Брянського товариства у м. Кривому Розі. Лист датовано 4 квітня 1917 року. [3]

Кривий ріг дня 30/4 917. см. см. 38

1917

Високоповажаний Пане!

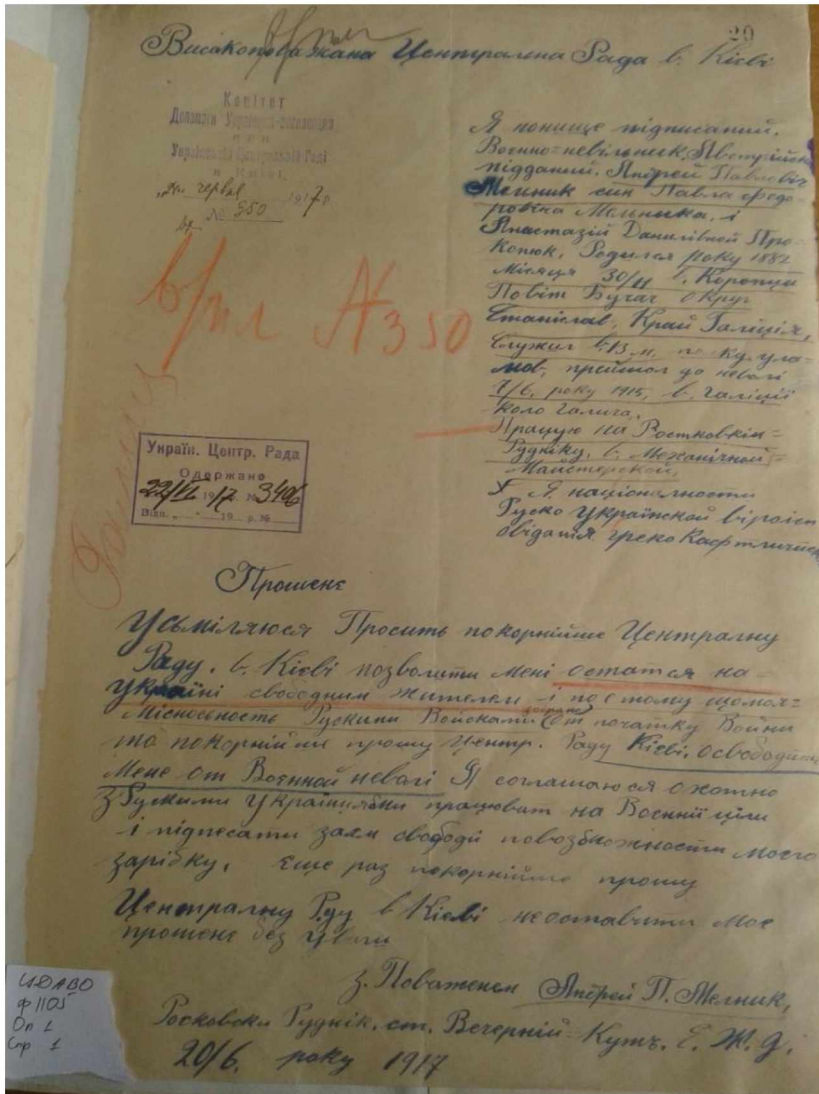
Примадком попала на нашу газету Нова Рада
 маючи її на траверси ми на статтю "Текуча справа"
 правду кажу ми і заплакали, що йшли здобувати
 до України і попали в таку біду, правда ми хотіли би
 плати нашій дорогій рідній Україні щирим серцем
 і вкотре тут що робити, коли нам полоненими українцями
 про заборонено читати газети, коли не вільно з касарні
 ти на думку або до міста ну і вкотре тут що робити
 багато людей наші зовнірами освідомлення людей селян,
 студентів з українських гімназій і багато інте-
 лів з українських легіонерів з Галичини, а багато їх
 працює в рудниках, отже ми просимо щоб Центр.
 Рада постаралася щоб Бюро праці Техніко-
 номічного т-ва "Праця" забрала полонених українців
 вивірив в своє розпорядження, або ту видає слабих і неспосібних
 до роботи на рудниках, а також таких і з рудників.
 з усім марку і лекальню на пашкаву відновів

Остатки з правдивим податком
 Мельничук Петро

Керсонська мито Кривий ріг
 Тарапаківський рудник
 ского Ова Б. Н. Д.
 військовополон.
 Мельничук Петро

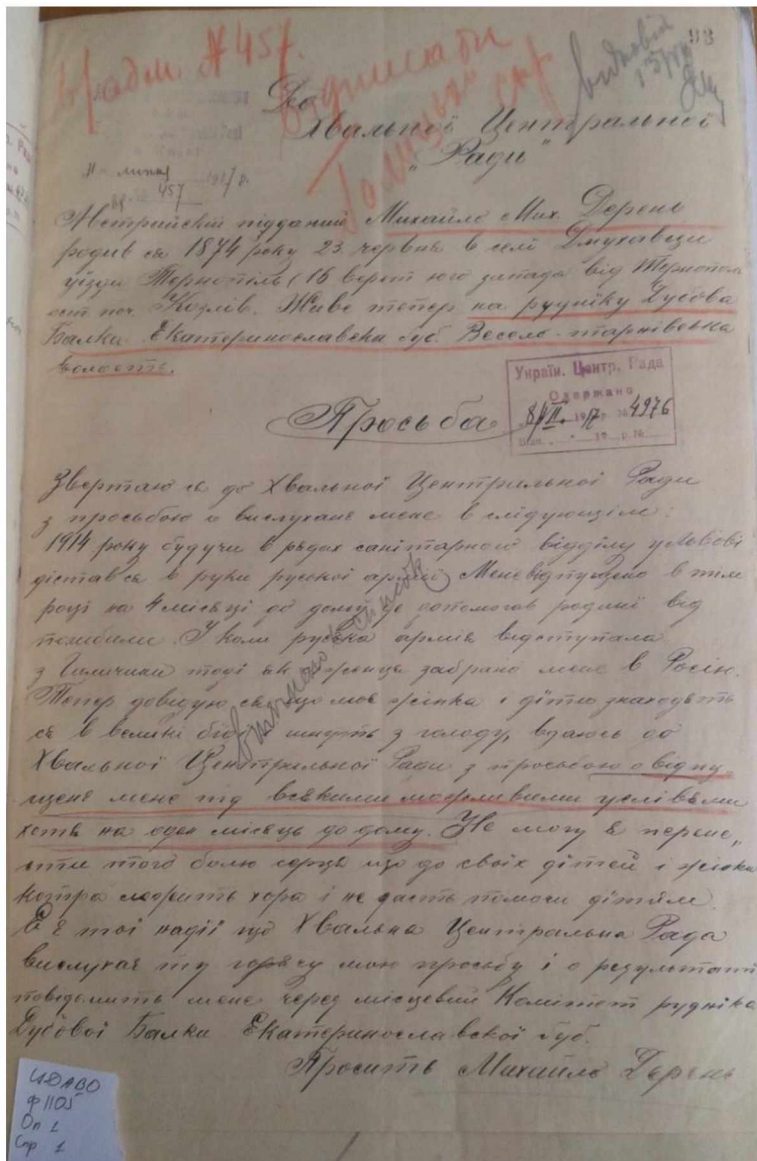
УДАВО
 Ф1105
 Оп 1
 Спр 66

Лист-прохання військовополоненого-українця австро-угорської армії Андрія Павловича Мельника з Галичини про можливість звільнення з полону. На Криворіжжі Андрій Мельник працював в Механічній майстерні Ростковського рудника. Привертає увагу написання «національності» та погодження працювати на «воєнні цілі». Лист датовано 20 червня 1917 року. [4]



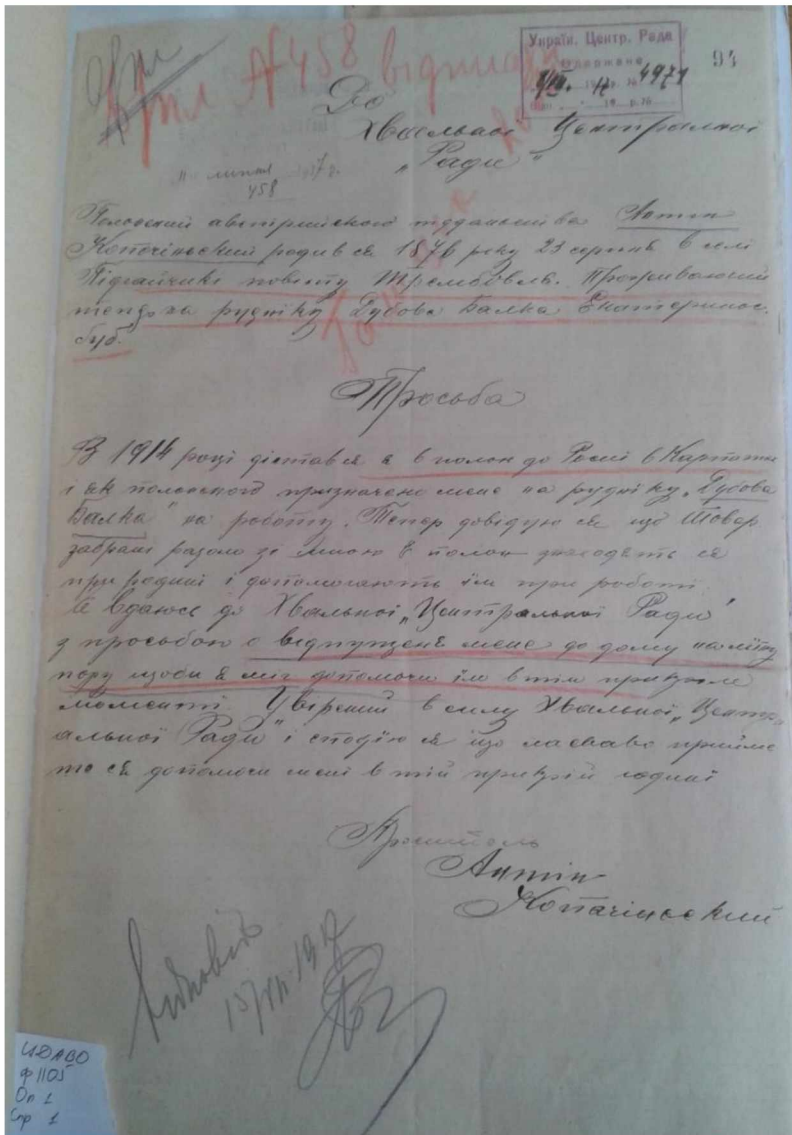
Лист-прохання військовополоненого Михайла Дереня про можливість виїзду в місце проживання дружини та дітей строком на 1 місяць. Михайло Дерень працював на руднику «Дубова Балка».

Лист датовано 11 липня 1917 року. [6]

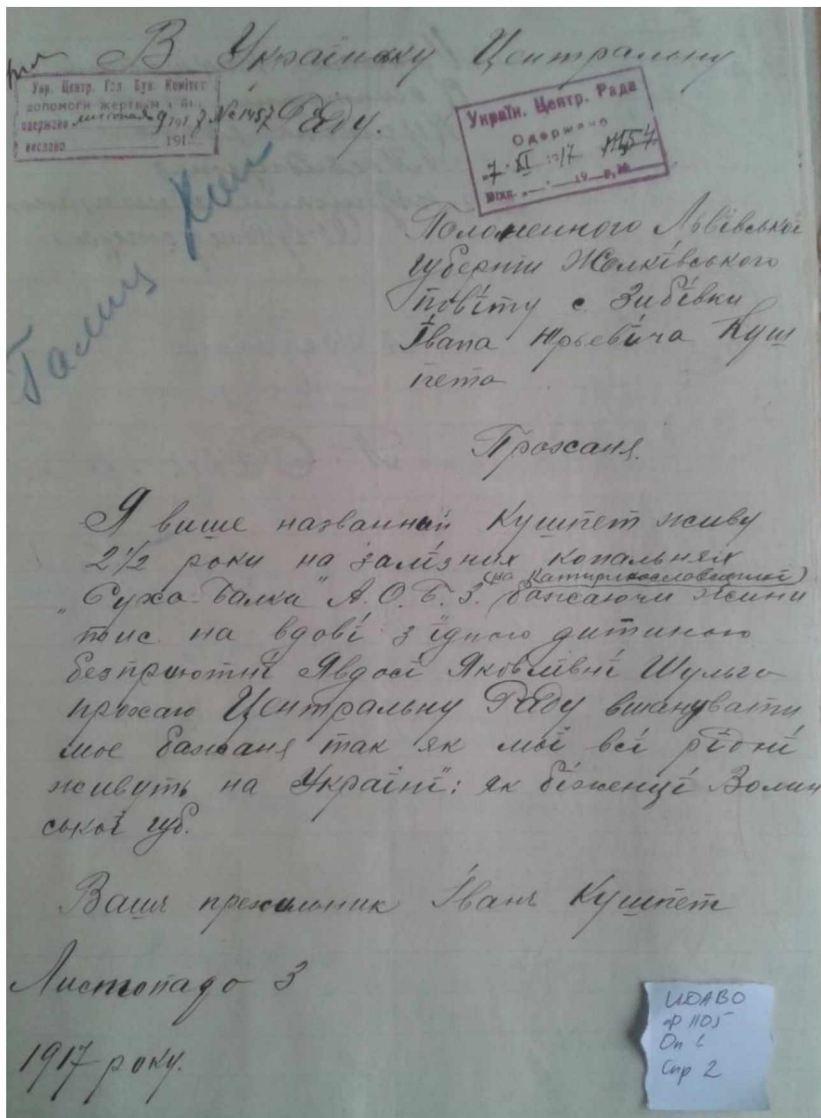


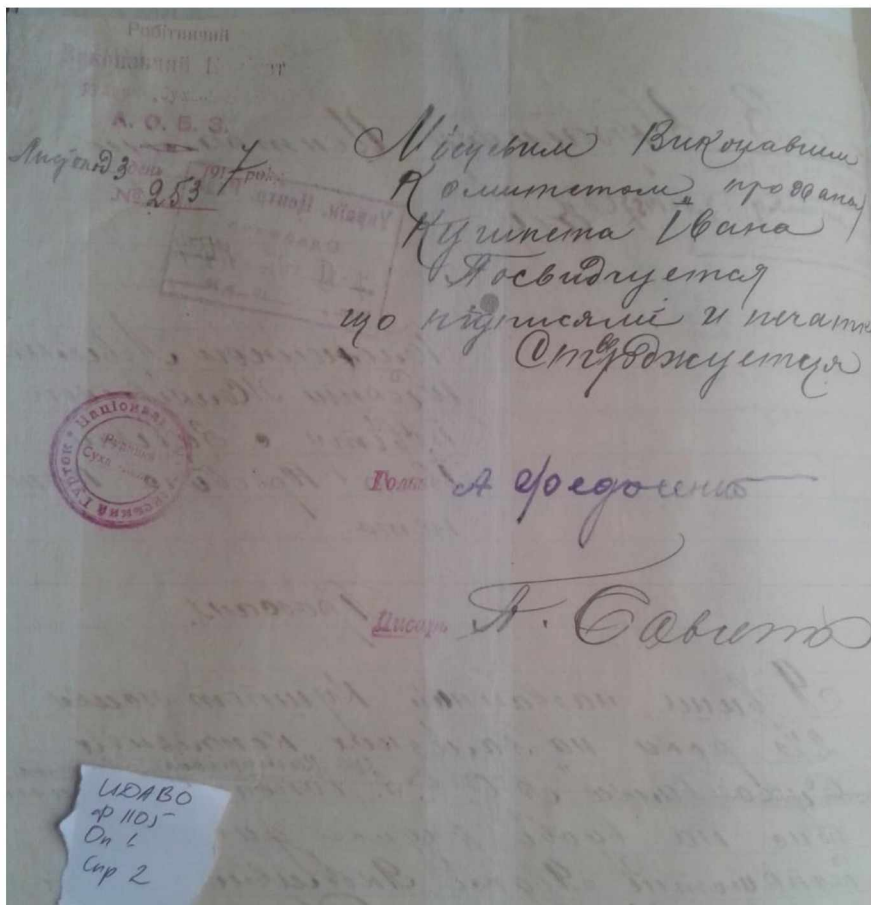
Лист-прохання військовополоненого Антіна Копачинського про можливість виїзду в місце проживання на «літню пору» для допомоги в роботі. Зазначений військовополонений також працював на руднику «Дубова Балка».

Лист датовано 11 липня 1917 року. [5]

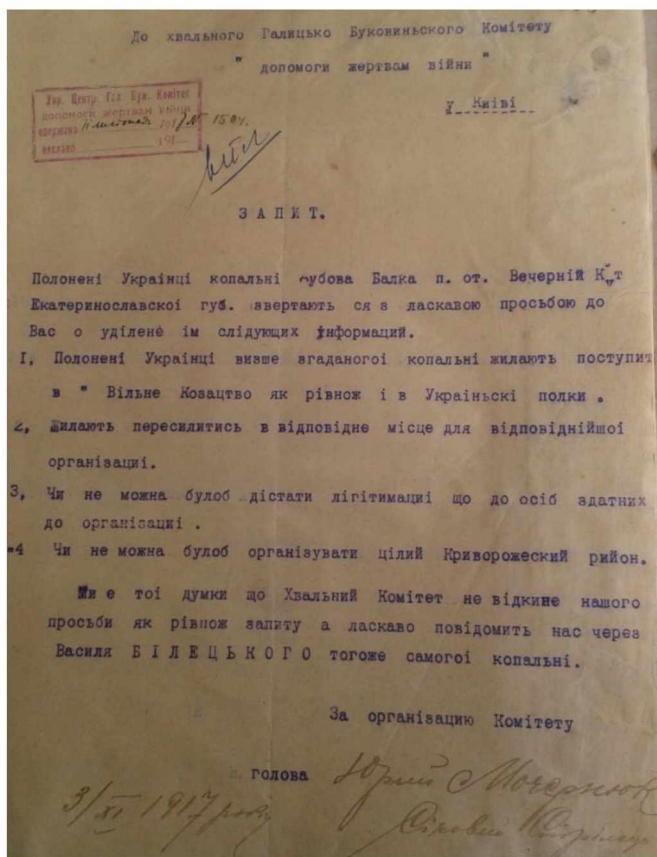


Лист-прохання до Центральної Ради Івана Юрійовича Кушпета про дозвіл на одруження. Працював на руднику «Суха Балка». Лист датовано 3 листопада 1917 р. На звороті документа підпис засвідчено печаткою й «Національного Українського Гуртка» рудника «Суха Балка». [7]





Запит від Організаційного комітету військовополонених-українців рудника «Дубова Балка» до Галицько-Буковинського комітету допомоги жертвам війни з проханням про організацію українських добровільних військових формувань. 3 листопада 1917 р. Підпис Січового Стрільця Юрія Мочернюка. [8]



ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Мельник О.О. Історична енциклопедія Криворіжжя Т. 1 / Відп. ред. Н.В. Балабанова. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2007. 604 с
2. Рубльов О. Західноукраїнська інтелігенція у загально національних політичних та культурних процесах (1914–1939). К., 2004. 648 с.
3. ЦДАВОВУ України. Ф. 1105. Оп.1. Спр.66. Арк.38.
4. Там само. Ф. 1105. Оп.1. Спр. 1. Арк. 20.
5. Там само. Ф. 1105. Оп.1. Спр. 1. Арк. 94.
6. Там само. Ф. 1105. Оп.1. Спр. 1. Арк. 93.
7. Там само. Ф. 1105. Оп.1. Спр. 2. Арк. 100.
8. Там само. Ф. 1105. Оп.1. Спр. 2. Арк. 113.